

Antrum hoc horrendum caelestis devoret
ignis
Een poëtische celbrief in het Latijn,
anno 1828

door

D. SACRÉ

In het Plantijnse huis wordt in een artificieel convoloot met vooral Latijns werk in proza en poëzie, dat gaat van de zestiende tot de negentiende eeuw, een folium bewaard met een Latijns gedicht van achtenzeventig verzen¹. Het folium vermeldt géén auteursnaam, wel een datum, 28 februari 1828.

Het dichtstuk zelf is manifest onafgewerkt gebleven: het vertoont enkele blanco's en de elegische disticha waaruit het is opgebouwd zijn niet volkomen feilloos. De dichter zelf was zich daar deels van bewust: bij twee van de verzen waarin prosodische onvolkomenheden voorkomen werd een „crux” in de marge toegevoegd²; het is best mogelijk dat de latinist er zich later van vergewist heeft dat er heel wat meer feilen in zijn verzen zaten en het gedicht daarom niet meer bewerkt of publikatieklaar gemaakt heeft.

De — voorlopig — anonieme dichter snijdt eigenlijk maar één thema aan: de gruwel van zijn onverdiende opsluiting. Toch kunnen we uit de verzen opmaken dat de maker ervan een ultramontaans priester is geweest. Het distichon waarin dit wordt verwoord zal blijken van cruciaal belang te zijn voor de identificatie van de dichter.

Lazten we eerst dit onuitgegeven vers in zijn geheel bekijken en er via een vertaling een begin van interpretatie aan geven. Aangezien het werkstuk niet werd afgeborsteld, stellen we hier erf daar tussen haakjes een aanvulling voor, en vergezellen we metrische fouten van „cruces”. We gaan uit van de veronderstelling dat ons handschrift een autograaf is³; met het oog op de duidelijkheid hebben we de orthografie en de interpunctie evenwel gemoderniseerd. Onder de tekst volgen enkele toelichtingen en tekstkritische bemerkingen.

1. Cod. M 16 (olim 444), f. 44. Cf. J. Denucé, *Musaeum Plantin-Moretus. Catalogus der handschriften* (Antwerpen, 1927), pp. 252-253.

2. Vv. 9 en 53 (cf. infra, tekst).

3. Namelijk een kladversie: we hebben totnogtoe geen zekere autograaf van onze auteur teruggevonden.

Tekst

Ad Amicos
facit indignatio versus
Horat.

Eloquar an sileam? Gemitus sat pectore pressi:
 quae venit indigno poena dolenda venit.
 Prorumpant gemitus, vitiis patientia victa est,
 carcere; Nasoni hinc levamen erant.
 Lictor me rapuit vobis ac ante tribunal 5
 traxit ut audirem scommata dira fori.
 Atque ibi qui regum defendi sceptrata sacra
 condemnor veluti seditionis amans.
 Quis + credet + ? Horrendum + protinus + detrudor
 in antrum,
 quo tute fugiunt frausque dolusque, scelus, 10
 atque ubi mortalis quivis, qui fronte pudoris
 sensum aliquem servat, nocte diuque rubet.
 Hic inter fures, raptores et sycophantas,
 qui patriam turbant, vivere cogor ego.
 Hic inter diros, flammis qui tecta + vicini + 15
 ad cineres redigunt, vivere cogor ego.
 Hic inter lubricos, castos qui virginis artus
 invisae stuprant, vivere cogor ego.
 Hic inter foedos, thalami qui foedera frangunt
 prolesque abiciunt, vivere cogor ego. 20
 Hic inter saevos, fratrum praecordia ferro
 qui petiere <suo>, vivere cogor ego.
 Hic matres inter crudeles, pignora amoris
 turpis quae perimunt, vivere cogor ego.
 Vivere cogor ego latebroso hoc + sceleris + antro, 25
 antrum quo horrendius nullibi vidit homo.
 Unde procul fugere pudor verumque fidesque,
 in quorum sedes insidiae atque doli
 et fraudes, et vis et amor sceleratus habendi
 venerunt, antro hoc vivere cogor ego. 30
 Infandum! Quo oculos verto sum mille dolorum
 testis; nil remanet quod mihi ferret opem.
 Quippe vetor, Decius quod non cognoverit olim
 tormenti genus <est>, sacrificare Deo.
 Vincula queis caelo nector manus impia rupit, 35
 omni fama licet crimine nostra vacet.
 Haec ego dum cogito maerenti ac mente revolve,

labitur ex oculis plurima gutta meis. /	
Dum supplex genibus pronis de corde querelas	(f.44v)
ad superos mitto, saepe dolenter + aio + :	40
„Cur me non iudex Libyae proiecit in oras?	
cur me non Afri barbarata terra tulit?	
Non mihi vertissent Indi sceleri pia tura	
ferre Deo; Medi solvere vota sinunt!	
At mihi dempta manent duri solacia casus	45
praeterque horrorem nil mihi carcer habet,	
carcer, ubi a teneris crimen condiscitur annis,	
carcer, ubi + crimen + est sacrificare Deo.	
Supplicii id + genus + , quod lex nec iura tuentur,	
inventum est mentem ut discruciare queant”.	50
Iam vobis retuli quibus angor tristia fata;	
quis vero referet quot mala carcer habet?	
Enumeret potius fructus quot donet + autumnus +	
quotque habeat piscis Scaldis et astra polus.	
Attamen ille Deus, caeli moderator et orbis,	55
imperium cuius turba nefanda negat,	
hoc antrum subiit mecum viresque ministrat,	
atque levat nobis tristia corda + dicens + :	
„Perfer et obdura! Dolor hic tibi proderit olim,	
dum captis sociis dulce levamen eris.	60
Me pendisse olim funesta a + trabe + memento	
carnificesque mihi mille tulisse neces.	
Conscia mens recti tibi murus aeneus esto!	
Quod timeas non est. Me duce victor eris”.	
His firmatus ego non sum mutatus ab illo,	65
qui liber docuit iura tenenda Dei.	
Quod sensi, scripsi, dixi aeternumque tuebor;	
propterea voti dicta referre iuvat:	
„ + Christi in exitium + coniurat turba nefanda,	
ut populos subdant seditione iugo.	70
Roma mihi fide norma est portusque salutis.	
Haereseos nescit Belga subire iugum”.	
Obsecro vos tantum nos ut visatis, amici:	
qui faveat votis unus et alter erit.	
Sed postquam placide dederit mihi basia pacis	75
carceris ad portam, haec pectore vota dabit:	
ANTRVM HOC HORRENDUM CAELESTIS DEVORET IGNIS	
ET CINERES RAPIDI<S> TRANSFERAT EVRVS AQVIS.	

ex inferno viventium
hac 28. febr. 1828.

Motto: cf. Iuv. 1, 79: si natura negat, facit indignatio versum.
 1: Verg. *Aen.* 3,39: (eloquar an sileam?) gemitus lacrimabilis imo;
 Verg. *Aen.* 10,465: corde premit gemitum lacrimasque effundit in-
 anis 3: Ov. *am.* 3,11,1: multa diuque tuli: vitiis patientia victa
 est 4: *Nasoni*: Publius Ovidius Naso; bemerk de hiaat tussen
 beide hemistichen 5: vóór een klinker is *ac* zeer zeldzaam; de
 lengte ervan ligt niet vast *ante tribunal*: gemeengoed (b.v. Iuven.
 4,590) 6: *scommata*: een in het Latijn erg zeldzaam graecisme
 (Macrobius) 7: Ov. *epist.* 7, 152: iamque locum regis sceptraque
 sacra tene 8: *condamnor*: een zeer zeldzame variant van
condemnor 9: de dichter was zich bewust van de prosodische
 fouten in *credet en protinus* en plaatste in de marge een „cruX”

10 Ov. *met.* 1,130: in quorum subiere locum fraudesque dolus-
 que en 15,120: quid meruere boves, animal sine fraude dolisque; in
 het handschrift werden *frausque dolusque* afgekort (*frausq- dolusq*);
 vgl. ook vv. 27-30 11 *atque*: *atq-* in het handschrift 12 *nocte*
diuque: variant van *nocte dieque* (o.a. bij Ausonius en Paulinus van
 Nola) 15: *vicini*: de eerste lettergreep is in feite lang 17: *lu-*
bricos: de normale lengte van de eerste lettergreep wordt hier met
 een kunstgreep verkort *virginis artus*: gemeengoed (o.a. Catull.
 64,364) 19: Ov. *met.* 7,403: nec satis hospitium est: thalami
 quoque foedere iungit 21: *praecordia ferro*: gemeengoed (o.a.
 Ov. *met.* 6,251) < suo >: plaats opengelaten in het handschrift
 23: Sil. 17,364: illud te gemini per mutua pignora amoris; de
 woordverbinding *pignus amoris* hoort tot het gemeengoed van de La-
 tijnse poëzie.

26: Het eerste hemistisch is bijzonder onelegant door de synizese
 in *horrendius* en de elisie van de monosyllabe *nullibi*: zeer zeld-
 zaam (zie Forcellini s.v.) 27-30: cf. infra, bespreking
 32 *nihil*: in het handschrift *nil* vóór de correctie 33 *Decius*: Ro-
 meins keizer (3e eeuw), stelde een algemene christenvervolging in
 34: Ov. *fast.* 3,850: admonet et forti sacrificare deae; vgl. v. 48
 < est >: er lijkt een plaats opengelaten in het handschrift (doch
 vgl. v. 49) 35 Ov. *epist.* 7,127: est etiam frater cuius manus im-
 pia possit (vgl. *met.* 8,763) 37-38: cf. infra, bespreking 39
 Ov. *met.* 3, 240: et genibus pronis supplex similisque roganti 40
aio: de eerste lettergreep diende lang gerekend te worden 41 *Li-*
byae: *Lybiae* in het handschrift 42 *Afri*: *afri* in het handschrift
barbara terra: vaak bij Ovidius (o.a. *trist.* 3,1,18); vgl. ook *trist.*
 5,1,13: sic ego Sarmaticas longe proiectus in oras 43 Ov. *met.*
 11,577: omnibus illa quidem superis pia tura ferebat (en vaker)
Indi: *indi* in het handschrift 44 Ov. *fast.* 4,932: absenti possit
 solvere vota tibi *ferre*: *fere* in het handschrift *Medi*: *medi* in
 het handschrift 45 *at*: *ad* in het handschrift 46 Ov. *am.*

2,2,42: *squalidus orba fide pectora carcer habet* (vgl. ook v. 52)
praeterque: praeterq- in het handschrift 47 *Ov. epist.* 4,25:
ars fit ubi a teneris crimen condiscitur annis 48 *crimen*: de eerste
 lettergreep is in feite lang; vgl. v. 34 49 *genus*: haast onvergeef-
 lijke prosodische fout (de eerste syllabe moet kort zijn) 51 *retuli*
 = *rettuli*, zoals vaker in Neolatinse poëzie *tristia fata*: *Ov. fast.* 6,
 748: *et cedent arti tristia fata meae* (ook bij Lucanus) 52 vgl. v.
 46; de indirecte vraag wordt geconstrueerd zoals de directe. 53
autumnus: evidente prosodische fout, bemerkt door de dichter, die
 in de marge een „*cruX*” plaatste 54 *quotque: quotq-* in het
 handschrift *Scaldis: schaldis* in het handschrift 54-55 vgl. *Ov.*
trist. 4,10,107-108 56 vgl. v. 69 57 *Verg. Aen.* 11,71: *non*
iam mater alit tellus viresque ministrat 58 *tristia corda*: *Ven.*
Fort. carm. 3,14,18: *laetificas vultu tristia corda tuo* *dicens*: de
 eerste syllabe dient lang te zijn 59 *Ov. epist.* 3,11,7: *perfer et*
obdura! Dolor hic tibi proderit olim 60 *Ov. epist.* 3,62: *quis*
mihi desertae mite levamen erit (in oudere edities verschijnt hier
 soms *dulce levamen*) 61 *pendisse*: cf. infra, bespreking *trabe*:
 de eerste lettergreep wordt ten onrechte verlengd 63 *Hor. epist.*
 1,1,60: *si recte facies? Hic murus aeneus esto* 68 *Verg. Aen.*
 10,491: *Arcades, haec, inquit, memores mea dicta referte* 69 cf.
 infra, bespreking *turba nefanda*: vgl. v. 56 70 *fide*: *fidē* in
 het handschrift (dus als bijwoord beschouwd en metrisch correct)
 72 *Belga: belga* in het handschrift 73-74 *Ov. trist.*
 1,3,15-16: *Adloquor extremum maestos abiturus amicos, qui modo*
de multis unus et alter erant 77 *Arat. act.* 2,477: *utque reos cru-*
ciet, servat quos devoret ignis 78 *Ov. epist.* 7, 42: *aspice ut ever-*
sas concitet Eurus aquas *rapidis: rapidi* in het handschrift.

Vertaling

Aan mijn vrienden
 verontwaardiging doet me dichten

(1) Moet ik spreken? Moet ik zwijgen? De jammerklachten die me op de lippen lagen heb ik lang genoeg gesmoord: wie onschuldig wordt gestraft heeft 't recht gekrenkt zich te gevoelen. Al die boosaardigheid heeft mijn geduld gebroken: laten de jammerklachten dus maar opstijgen doorheen deze celwand: ook Ovidius vond zó verlichting.

(5) Een magistraat heeft me aan u ontrukkt en voor 't gerecht gesleurd, waar ik vreselijke beledigingen van het tribunaal heb moe-

ten aanhoren. En daar word ik, ik die de heilige koningskroon verdedigd heb, veroordeeld... als revolutionair! Hoe is het mogelijk? Meteen word ik weggevoerd, men steekt mij in een vreselijk hol, waar enkel bedriegerijen, valse streken, misdaden een veilig onderkomen vinden en waar welk menselijk wezen ook, dat nog enig gevoel van schroom kan tonen, dag en nacht van schaamte bloost.

(13) Rondom mij: dieven, rovers, bedriegers die 't vaderland ontwrichten: hiér dwingt men mij te leven! Rondom mij: vreesaanjagend gespuis, dat buurmans huis heeft platgebrand: hier dwingt men mij te leven! Rondom mij: gevaarlijke schunnerds die zich vergrijpen aan het lichaam van het eerste het beste meisje dat ze zien: hier dwingt men mij te leven! Rondom mij: schorremorrie dat de huwelijkstrouw verbreekt en zijn kroost van de hand doet: hier dwingt men mij te leven! Rondom mij: wreedaards die met het staal het hart van hun broeders willen doorboren: hier dwingt men mij te leven! Rondom mij: onmenselijke moeders, die de kinderen, gesproten uit een schandelijke liefde, doden: hier dwingt men mij te leven!

(25) Men dwingt mij te leven in deze duistere krocht der misdaad — de akeligste krocht ooit ergens door mensenoog gezien, voor de aanblik waarvan eergevoel, waarheidszin en trouw mijlenver gevluht zijn, en in wier plaats intriges en valse streken zijn gekomen, en bedriegerijen, geweld, snode hebzucht. In deze krocht dwingt men mij te leven!

(31) Afschuwelijk! Waarheen ik ook de blik wend, ben ik getuige van duizend vormen van bedrog, er rest me niets wat me soelaas zou kunnen bieden. Want men verbiedt mij zelfs — en dat is een vorm van straf die zelfs Decius oudtijds wel niet gekend heeft — het ónbloedig offer op te dragen. Ook al pleit aller overtuiging mij van elke misdaad vrij, toch heeft een goddeloze troep de banden verbroken waardoor ik met de hemel ben verbonden.

(37) Wanneer ik daaraan denk en het droef te moede overpeins, ontwelt mijn ogen een tranenvloed. Wanneer ik dan op de knieën smekend mijn klachten vanuit mijn hart tot God laat opstijgen, verzucht ik meer dan eens in droefenis: „Waarom heeft de rechter me niet verbannen naar Libiës kusten? Waarom heeft een onontwikkeld land in Afrika me niet gekregen? De Indiërs zouden het me niet als misdaad hebben aangerekend dat ik vroom wierook offeren zou aan God: de Meden dulden dat men zijn heilige plichten nakomt. Maar ik blijf, trots dit harde lot, verstoken van die troost en kan op geen enkele manier ontsnappen aan de gruwel in deze kerker — kerker, waarin van kindsbeen af misdadigheid wordt aangekweekt, kerker,

waar 't een misdaad is 't ónbloedig offer op te dragen. Deze vorm van straf, die buiten wet en rechtspraak staat, heeft men bedacht om mensen geestelijk te kunnen folteren.

(51) Zo. Ik heb u al het droeve lot verteld dat op mij drukt; maar wie kan vertellen van hoeveel ellende deze kerker de bron is? Eerder nog zou men de vruchten kunnen tellen die de herfst voortbrengt, de vissen die de Schelde voert, de sterren die het uitspannel torst.

(55) Maar toch is God, heerser van hemel en aarde, die God, wiens almacht hiér ontkend wordt door een zondige troep, samen met mij binnengetreden in dit hol, toch schenkt Hij me kracht, toch beurt Hij de droefheid van mijn hart op en fluistert me toe:

(56) „Volhouden! Volhården! Ooit zult gij blij zijn dat gij die pijn gevoeld hebt en zult gij voor Uw gevangen vrienden en gewaardeerde steun zijn. Herinner u: ooit werd Ik de kruisdood overgeleverd, duizend doden stierf ik ooit. Uw geweten zij voor U een stalen pantser. Gij hoeft niét te vrezen, mits Ik u leid, zult ge overwinnaar zijn”.

(65) Gesterkt door deze woorden ben ik gebleven wie ik was, de man die vranc en vrij Gods geboden heeft verkondigd. Dáárom herhaal ik graag de woorden van mijn wensdicht, waar ik achter stond, die ik neergeschreven heb en die ik altijd trouw zal blijven:

(69) „Een zondige troep spant samen om Christus te vernietigen en zo langs opstand ons volk te kunnen knechten. Voor mij is ROME bestendig de norm en de haven van het heil. Een Belg wíl er niét van weten onder 't ketters juk te treden”.

(73) Vrienden, ik vraag u alleen dit: kom me eens bezoeken! Hier en daar zal er nog wel één zijn die instemt met die wens van mij. Maar als gij, staande bij de celdeur, mij ingetogen de vredeskus gegeven hebt, spreek dan overtuigd die vloek uit: „Moge dit gruwelijke hol door 't hemels vuur verteerd worden en moge de asse door de wervelende oosterwinden worden meegesleurd”.

Vanuit de hel op aarde
heden, 28 februari 1828.

Over de oude klaagdichter Ovidius, die onze priester bij de compositie van deze klacht twijfelloos voor ogen heeft gestaan, beweren recente theorieën soms dat zijn ballingschap, die het centrale thema vormt van zijn stukgelezen bundels *Tristia* en *Epistulae ex Ponto*, louter een verzinsel is geweest. Hier zeker geen fictie! Dit is een echte

celbrief, geschreven door een dichter die effectief achter de tralies heeft gezeten... méér zelfs, van een dichter die omwille van één enkel Latijns gedicht tot opsluiting werd veroordeeld. Het is — bij mijn weten — de laatste maal in de geschiedenis van de Latijnse letterkunde dat een gedicht in het leven van een mens een zo cruciale rol gespeeld heeft.

Wat is nu de achtergrond van het gedicht en over wie gaat het? Wel, verzen 69-72 vormen de sleutel om de identiteit van de dichter te ontsluiten. Die verzen vinden we in een haast identieke vorm terug in een ander Latijns gedicht:

„Coniungunt dextras ut religione fugata
subiciant populos seditione iugo. (...)
Rectè: desidia est perversis cedere sectis:
haereticum nescit Belga subire iugum”.

In een vertaling uit die tijd luiden de verzen als volgt: „Zij bieden elkaar de hand om, na den godsdienst
verdreven te hebben,

de volken door weerspanningheid onder het juk te brengen (...)
(...) Regt zoo: het is lafhartigheid voor bedorvene sekten
te wijken: de Belg kan het kettersche juk niet dragen”⁴.

Deze verzen verschijnen in een elegie die te Lier op 1 mei 1827 opgedragen werd aan Petrus Franciscus De Ram, u bekend als latere rector van de Leuvense universiteit. Het laatste vers komt bovendien, lichtjes gewijzigd, ook nog eens voor in een soortgelijk dichtstuk van dezelfde auteur, daterend van december 1824:

Nec feret haereticum libera Roma iugum⁵: het vrije Rome
zal 't ketters juk niet dragen.

Hier gaat het weer om een gedicht bij het eerste misoffer, ditmaal van Filip van Honsem.

De dichter van de parallelstukken is Jan-Baptist Buelens, daarover bestaat geen twijfel: dus is ook „ons” gedicht van de hand van Buelens. Deze identificatie kunnen we staven met andere gelijkenissen, bepaalde woordverbindingen die in verschillende gedichten terugkeren⁶; maar vooral strookt het gedicht volkomen met de dramatische feiten uit Buelens' biografie. We vertellen kort het levensverhaal van

4. Vv. 11-12 en 31-32 van het op p. 84 vermelde gedicht.

5. V. 16 van het in n. 17 vermelde gedicht.

6. *Sacrificare Deo* b.v. lezen we driemaal op het einde van een pentameter: in onze elegie in vv. 34 en 48; in het vorige gedicht (cf. n. 5), v. 2; v. 69 van onze elegie vergelijkte men met v. 5 van het gedicht voor De Ram: *In Christi exitium coniurat turba nefanda*; v. 64 vergelijkte men met v. 42 van het genoemde gedicht: *Non est quod timeas, suspice: Numen adest*. Ook het vers voor Van Honsem (vv. 15-16; 18; 12) vertoont gelijkenissen met dat voor De Ram (vv. 31-32; 44; 38).

deze priester-dichter⁷, met de klemtoon op de omstandigheden waarin dit gedicht tot stand gekomen is.

Jan-Baptist Buelens werd geboren te Antwerpen op 3 november 1788; zijn vader Judocus was vijf jaar eerder vanuit Zemst naar de metropool getrokken. De familie stamde wellicht uit de huidige provincie Brabant: we weten dat onze man Jan-Baptist werd genoemd naar zijn peter, die woonde te Wilsle. Misschien gaat het om dezelfde persoon die blijkens de matrikels van de Leuvense universiteit in 1791 aan het kapittel van de Sint-Jacobs te Leuven werd benoemd⁸. Jan-Baptist jr. deed zijn middelbare studies te Westmalle en aan de Latijnse school te Hulshout: daar moet hij nog Latijn hebben gestudeerd bij de vermaarde leraar Lodewijk van Oostenrijck⁹. In september 1812 — Buelens is dan 24 geworden — treedt hij in het seminarie binnen; rond kerstmis 1815 wordt hij in Brussel tot priester gewijd; vier dagen later — om precies te zijn op 27 december 1815 — draagt hij zijn eerste mis op te Mechelen¹⁰: het was immers in die Dijlestad dat hij één jaar voordien aangesteld was als leraar poësis en retorica aan de pas door oud-oratoriaan Verlooi opgerichte Latijnse school, die vanaf ca. 1816 ook „Klein Seminarie” en

7. Biografische schetsen (vaak met allusies op het proces) vindt men bij E. De Seyn, *Dictionnaire des écrivains belges. Bio-bibliographie*, 1 (Bruges, 1930), pp. 165-166; Id., *Dictionnaire biographique des sciences, des lettres et des arts en Belgique*, 1 (Bruxelles, 1935), p. 103; A. Deprez, „Buelens, Jan Baptist”, in *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, 1 (Tiel, Utrecht), 1973), p. 263; J. Bols, „Buelens (Jan Baptist)”, in *Leven en werken der Zuidnederlandse schrijvers* (s.l., 1904), pp. 169-175; J.G. Frederiks, F.J. Van den Branden, *Biographisch woordenboek der Noord- en Zuidnederlandsche letterkunde* (Amsterdam, 1892), p. 133; F. Prims, *Antwerpen in 1830. Nota's*, 2 vols. (Antwerpen, s.a.), passim (vooral I, pp. 151-171 en II, pp. 228-240); Id., „Jan Baptist Buelens en de omwenteling van 1830”, *Gazet van Antwerpen*, 29 IX en 5 X 1929; Id., *Id.*, in *Antwerpiensia 1929 (Derde reeks). Losse bijdragen tot de Antwerpse geschiedenis* (Antwerpen, 1930), pp. 215-233; Id., *Geschiedenis van Antwerpen*. Nieuwe uitgave (...), 8 (Brussel, 1985), pp. 23-24 en 236-238 — Prims kon voor het proces van 1827 een beroep doen op ons onbekende privé-archieven; voor zover we konden natrekken, is desbetreffend geen materiaal bewaard in de Rijksarchieven van Antwerpen en Brussel, in het Archief van het Groot-Seminarie en van het Bisdom te Mechelen, en in het Archief van het Klein-Seminarie te Mechelen —; *Bouwstoffen voor de geschiedenis van Antwerpen in de XIXde eeuw. Instellingen-economie-kultuur* (Uitgaven van het Genootschap voor Antwerpse geschiedenis, IV) (Antwerpen, 1964) en hierin vooral C. De Clercq, „Godsdienstige toestanden (1794-1906)”, pp. 169-212; G. Schmook, „Motieven van en uitzichten op het literaire leven in de XIXde eeuw”, pp. 313-383; H. De Groot, „De Antwerpse Boekdrukkunst van 1794 tot 1830”, pp. 402-456 en A. Arents, „De Antwerpse nieuwsbladen (1801-1900)”, pp. 457-478. De essentiële data van Buelens' leven vindt men tevens op zijn doodsprentje waarvan een exemplaar in het Archief van het Aartsbisdom te Mechelen, *Obituarium dioeceseos Mechlin.*, XIII, p. 118.

8. Cf. A. Schillings (ed.), *Matricule de l'université de Louvain*, X: *Janvier 1790-janvier 1797* (Bruxelles, 1967), p. 28 (nr. 311).

9. Cfr. R. Lambrechts, „De Latijnse school te Hulshout”, *Taxandria*, n.r. 37 (1965), 143-160 (pp. 149-151 en 155-156).

10. Cf. *Aen den eerwaarden heer Joannes Baptista Buelens met het opdraegen zijner eerste offerande (...) Mechelen 27 winter-maend 1815* (Antwerpen, 1815; exemplaar in de Antwerpse Stadsbibliotheek).

„Aartsbisschoppelijk College” werd genoemd¹¹. Hier had Buelens de jonge Petrus-Franciscus De Ram als leerling. Tevens was de jonge priester een tijdlang onderpastoor in Bogaarden. Hij ontpopte zich allengs tot ultramontaan, en verspreidde zijn ideeën in meestal korte brochures en pamfletten; zo keerde hij zich meer dan eens tegen alles wat met toneel te maken had.

In 1820 geraakt Buelens verwickeld in een pennewist met Jan-Frans Willems, n.a.v. diens beroemde *Verhandeling over de Nederduytsche Taal- en Letterkunde*, waarop hij enthousiast vooringetekend had. Buelens verweet Willems zijn liberale ideeën, inzonderheid zijn verdediging van de vrijheid van denken en van de persvrijheid, omdat die de „calvinische ketterij”, zoals Buelens ze noemde, de wind in de zeilen zouden hebben gegeven. Deze bijwijlen erg scherpzinnige briefwisseling wordt in 1821 door onze priester gepubliceerd; de episode is genoegzaam bekend via het onderzoek terzake door Ada Deprez; ik vermeld hier dan ook enkel dat Willems moest toegeven dat Buelens een goede Nederlandse pen had¹². En voor de „petite histoire” weze toegevoegd dat Buelens wel beweerde dat hij enkele van zijn exemplaren van Willems' *Verhandeling* vernietigd had, maar dat uit de catalogus van zijn rijke, ook van Neolatijns werk goed voorziene bibliotheek blijkt dat hij zich toch ook had weten te beheersen¹³... 1821 is tevens het jaar waarin Buelens ten tweeden male willens en wetens in een conflict wordt betrokken, ditmaal met

11. Cf. J. Laenen, *Geschiedenis van het seminarie van Mechelen* (Mechelen, 1930), pp. 273-275; M. Geerts, „Zo is het begonnen”, in *Terugblik op 150 jaar school en internaat te Mechelen. Catalogus van de tentoonstelling 1 mei tot 18 mei 1980* (Mechelen, 1980), pp. 7-10; A. De Baets, „Het Klein Seminarie te Mechelen en de beginnende Vlaamse Beweging - Beschouwingen”, *ibid.*, pp. 113-116. Zie ook *Uit Vader Bergmann's Gedenkschriften. Met een portret (...)* door G. Segers en een levensbericht door P. Fredericq (Gent, 1895), passim; de vader van de welbekende Tony' Bergmann studeerde aan het „Collegium archiepiscopale” en loofde het Latijns onderricht aldaar — al werd er z.i. te uitsluitend nadruk gelegd op die oude taal — hij wist nog dat Buelens in de tweejarige theologie doceerde en herinnerde zich zijn proces; hij bestempelde het college als een bolwerk van haat jegens koning Willem en wees op de belangrijke invloed van Buelens in dit verband (pp. 92-93; 157; 186). — Door de tijdelijke sluiting (1991) van het Stadsarchief van Mechelen konden we niet nagaan of daar nog materiaal over Buelens' eerste periode berust.

12. Cf. Briefwisseling tusschen J.F. Willems en J.B. Buelens (...) (Antwerpen, 1821). Over deze pennewist consulere men, afgezien van de in n. 7 vermelde studies, A. Deprez, *Brieven van, aan en over J.F. Willems 1793-1846. Algemene inleiding II* (Rijksuniv. Gent, Werken uitg. door de fac. der Lett. en Wijsbeg., 139) (Brugge, 1965), p. 58; Ead., *Id.*, *Teksten I 1812-1824* (Rijksuniv. Gent, (...) 141) (Brugge, 1966), nrs. 98, 110, 115, 124; Ead., *Id.*, *Aantekeningen I 1812-1824* (Rijksuniv. Gent, (...) 142) (Brugge, 1966), s.num.; P. van Duyse (ed.), *Nalatenschap van J.F. Willems (...)* (Gent, 1856), pp. LXVII-LXXII.

13. Cf. *Catalogue d'une belle collection de livres en tout genre, patrologie (...) ainsi que d'une collection remarquable de tableaux. le tout délaissé par Monsieur l'Abbé J.B. Buelens qui seront vendus à commencer de lundi 10 août 1868 (...)* (Anvers, 1868; ex. in de Antwerpse Stadsbibliotheek), p. 48. Buelens had dus alvast zijn exemplaar bewaard. In zijn bockerij vindt men verder werk van b.v. Erasmus, Lipsius, Comenius, Van Torre, Despauterius, Vida, Sarmenius, Owen, de Polignac, Vanierius, Grotius, Heinsius, Barlaeus, Hosschius, Wallius, Lotichius, Sannazarius.

de Mechelse vicaris-generaal Verheylewegen. Deze laatste had tijdens een preek een zeker liberalisme inzake godsdienst verdedigd en met name gesteld dat veel ketteren het goed meenden met de Kerk. Buelens' heftige wederstand, geboekstaafd in twee geschriften, tégen zijn overste die de Hollandse regering niet ongunstig gezind was, maakte de priester-leraar tot persona non-grata¹⁴. Hij werd ontslagen als leraar aan het Klein-Seminarie. Dat betekent evenwel niet dat zijn prestige bij een deel van de geestelijkheid wordt aangetast: ten slotte worden de preken van Verheylewegen door Rome veroordeeld. Het moeten ook Buelens' anti-Hollandse uitlatingen geweest zijn die zijn uitsluiting hebben bewerkstelligd. Hoe dit ook zij, Buelens, nu ambtloos, verlaat Mechelen in september 1822, en gaat in Antwerpen bij zijn vader inwonen. Hij leest er de mis in de Carolus-Borromeüskerk. Wellicht na de dood van zijn vader deelt hij — zeker in 1827 — 't ouderlijk huis met een gelijkgezinde priester, de Lieenaar — zijn voornaam verraadt het — Gommaar De Belder. Buelens publiceert wat gelegenheidswerk, in het Nederlands en het Latijn; naar eigen zeggen heeft hij de gewoonte om „de latynsche dichters verre boven de hollandsche te stellen”¹⁵. Ik ken uit die jaren enkele anoniem bij Buelens' Mechelse drukker Petrus-Josephus Hanicq¹⁶ verschenen Latijnse verzen die zoniet de hand, dan toch de invloed van leraar Buelens verraden; Buelens verleende zeker zijn medewerking aan de nalezing vóór publikatie van Latijnse gedichten — zo bevindt zich een *Ode Horatiana* in de Antwerpse Stadsbibliotheek met handschriftelijke opdracht aan Buelens¹⁷. In 1824 komt

14. Cf. *Saemen-spraeken waerin de geloofs-stukken der catholieke Kerk (...)* (Antwerpen, 1821); *Vierde saemen-spraek (...)* (Antwerpen, 1821). Nog in december 1821 werden de preken van Verheylewegen door Rome veroordeeld.

15. Buelens aan Willems, 14 X 1820 (cf. A. Deprez, o.c. (n. 12), nr. 98). In dezelfde brief zwaait Buelens ook de lof van de Neolatiijnse dichters Hosschius en Wallius; in zijn brief aan Willems van 5 II 1821 (cf. A. Deprez, *ibid.*, nr. 115) citeert hij uit Sarbievius' ode aan zijn Belgische ordegenoten en dichters; in diezelfde brief schrijft hij nog: „Vertrouw nogtans vrij, Mijnheer, indien gij ooit, een latijnsch dichtstuk, Augustus' eeuw weërdig, in het licht geeft, dat gij alomme, ondanks de nederduytsche tael, als eenen vaderlandschen letterheld zult verkondigd en vereeuwigd worden”.

16. Cf. R. Foncke, „De vestiging van Christiaan Jegers als boekhandelaar te Mechelen (December 1751)”, *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*, 1966, 5-15 (pp. 13-14); W. Godenne, „François Hanicq et Alphonse-Jos. Godenne”, *Handelingen van de Kon. Kring te Mechelen*, 86 (1982), 83-90; L. SIMONS, *Geschiedenis van de uitgeverij in Vlaanderen*, 1: *De negentiende eeuw* (Tielt, Weesp, 1984), pp. 23-25.

17. (Mechelen, 1820); opgedragen aan Jan Torfs (cf. *Catholyke Mengelschriften*, 1 (1825), nr. 3, 45-46) bij zijn eerste mis door de „collegii alumni”. Ik vermeld ook een *Carmen epicum pio, ac reverendo admodum domino domino Carolo Mangelschots Meerhoutano, incruentae victimae suae primitias celebranti MDCCCXXXIII* (Mechelen, P.J. Hanicq, 1823), waarin men (pp. 5-6) deze sterk aan Buelens' gedachten en stijl herinnerende verzen leest: „Quod fecit (sc. Christus), Neo-Mysta hodie renovavit ad aram/sacrificam, sacras dum prompsit gutture voces;/inficias Calvinus eat spernatque modernum/agmen Tartareis oriundo dogmate monstros;/hanc contra rabiem fidei stat firma columna,/et stabit, potis est subvertere nullus”. Dit gedicht ontbreekt in Devolders *Bibliografie* (cf. *infra*, n. 23).

het eerste (mij bekende) Latijnse, door Buelens gesigineerde gedicht van de pers naar aanleiding van de eerste mis van de al genoemde Filip van Honsem¹⁸. Afgezien van twee „versus rapportati”:

sacrificas, celebras, nutris, custodis et arces
aeterno, verbum, pectora, ovile, lupos,

die men dus zo dient te lezen: sacrificas aeterno, celebras verbum enz. — afgezien dus van die „versus rapportati” verdient het stuk als poëzie weinig aandacht; inhoudelijk spreekt er wel de exclusieve trouw uit aan het Rome van Leo XII. Die variatie op het ketters juk — *Nec feret haereticum libera Roma iugum* — was nog te vaag om een ingrijpen vanwege de politieke overheid te kunnen uitlokken.

Anders was het gesteld in 1827. Buelens' lijdensweg begint op een vrij onschuldige manier. Op 19 maart was één van zijn beste oud-leerlingen, Petrus-Franciscus-Xaverius De Ram, geboren te Leuven in 1804, tot priester gewijd. Leraar en leerling waren zeker met elkaar in contact gebleven nadat De Ram in 1821 als zeventienjarige was afgestudeerd aan het Klein-Seminarie te Mechelen, even aan de Leuvense hogeschool filosofie had gestudeerd, om dan het Groot-Seminarie te Mechelen te bezoeken. Sinds 1823 of 1824, nog vóór zijn priesterwijding, werd hij leraar poësis aan het Aartsbisschoppelijk College (dat in 1825 werd gesloten). De Ram had al enkele publicaties op zijn naam, waarin hij, zij het omzichtiger dan Buelens, zijn afkeer van de Hollandse overheerser en diens godsdienstpolitiek had laten blijken. Bovendien deelde hij met Buelens een passie voor het Latijnse vers: hij had op jonge leeftijd zijn ouders verloren en was in Lier opgevoed door zijn oom, die hem persoonlijk in de antieke talen had ingewijd vóór hij, Petrus-Franciscus, bij Buelens terecht kwam¹⁹. In 1822 had hij een Latijnse idylle in Mechelen gepubliceerd, in 1825 voorzag hij de Leuvense dissertatie van zijn verwant Joannes De Ram van een Latijns vers, dat bewees dat hij allerminst behoefde onder te doen voor zijn oud-leraar²⁰.

18. Zie appendix 1. Twee exemplaren in het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven, één in de Stadsbibliotheek te Antwerpen en vijf in de bibliotheek van het Museum Plantin-Moretus.

19. Zie voor De Ram b.v. J.-J. Thonissen, „De Ram (Pierre-François-Xavier)”, in *Biographie Nationale* (...), 5 (Bruxelles, 1876), koll. 650-670.

20. „Cognato amantissimo Joanni De Ram, summus in medicina honores adipiscenti”, in *Dissertatio inauguralis medica de Metridide acuta, quam (...) submittit Joannes Adrianus De Ram, ex Wouw* (...) (Lovanii, 1825). Het dichtstuk is anoniem, maar Petrus' auteurschap ligt vast (zie ook *Université catholique de Louvain, Bibliographie 1834-1900* (Louvain, 1900), pp. 13-25 (p. 14 nr. 7)). In zijn studententijd had De Ram samen met Jan-Frans D'Hollander (Melsele, 1801-1876; later doctor in de theologie) een Latijns vers vervaardigd voor Jan-Baptist Van Hemel (later wegens een anti-Hollandse publicatie naar Frankrijk gevlucht en superior van het Klein-Seminarie te Mechelen): exemplaar in de Stadsbibliotheek te Antwerpen. Nog in de Stadsbibliotheek te Antwerpen bevindt zich een anoniem (in Devolder (n. 23) ontbrekend) Latijns gedicht van De Ram in 58 hexameters: *Reverendo Domino Vincentio Roberto Adam-*

Het lag dan ook in de lijn der verwachting dat Buelens ten huize De Ram werd uitgenodigd tot het feestmaal, aangeboden bij het eerste misoffer van Petrus-Franciscus op 1 mei 1827²¹. Het lag eveneens in de lijn der verwachting dat Buelens zijn oud-leerling bedacht met een Latijns gelegenheidsvers, een poëtische gelukswens. Maar ten overstaan van gelijkgezinden werd Buelens' taal fors, te fors. Hij las o.a. volgende verzen voor — ik citeer ze meteen in een contemporaine Nederlandse vertaling: „Van duizende gevaren omringt, treurt het aloud geloof; de godsvrucht ligt verslagen; de geheiligde rechten storten klachten uit. Een verfoeilijke bende heeft tot den ondergang van Christus zamengespannen. Kalvijns nakroost verwekt heillooze krijgen. Het lutherse schuim, dat weerspanning geslacht, tiert (...). Vaar dan voort, Franciscus, gelijk gij begonnen hebt, en vrees immer 's vijands listen (...)”²². Na recitatie overhandigt Buelens gedrukte exemplaren van het Latijnse vers aan de genodigden. Van die exemplaren zijn er nog enkele over. Wij maakten gebruik van die van het Archief en Museum voor het Vlaamse Cultuurleven te Antwerpen en van het Archief van het Aartsbisdom te Mechelen: beide zijn voorzien van wellicht autografe verbeteringen-Buelens' prosodisch geheugen liet hem soms in de steek. De titel van de brochure luidt *Petro Francisco Xaverio De Ram solemnes sacras primitias Deo Optimo Maximo offerenti, in D. Joannis Baptistae ad S. Gummarum Lyrae Kal. Maji, votum*. Het drukwerk vermeldt noch plaats noch datum, maar het jaartal 1827 kan worden afgeleid uit het laatste vers dat, zoals vaker in soortgelijke gelegenheidspoëzie, een chronogram vormt. We stippen aan dat deze uitgave niet figureert in Devolders monumentale *Algemene Bibliografie van publicaties uitgegeven in de Zuidelijke Nederlanden voor de periode 1800-1829*²³.

De exemplaren van Buelens' gedicht gaan van hand tot hand en komen terecht waar ze niet mogen terechtkomen. Op 7 juli wordt Buelens in Antwerpen gearresteerd en naar Mechelen overgebracht. Op 17 juli blijkt uit een scherp artikel in het Antwerpse blad *De Postryder*²⁴ dat Buelens' vijanden al triomferen. In de loop van de

son, primam incruentam hostiam omnipotenti offerenti, in conventu FF. Praed. Angl. Bornhemii 2â Junii 1822 (Mechelen, 1822).

21. Datum geconfirmeerd door een tweede gelegenheidswerk bij De Rams eerste mis: *Het priesterambt. Aen den weleerweerden heer Peter-Franciscus-Xaverius De Ram, ter gelegenheid van zijn eerste plegtig misoffer (...) den 1 van bloeymaend 1827* (Mechelen, 1827; ex. in de bibliotheek van de Gentse universiteit).

22. Cf. infra, n. 25.

23. (Rijksuniversiteit Gent, Bijdragen tot de bibliotheekwetenschap, VI), 3 vols (Gent, 1989). In vers 19 werd *despicitur* verbeterd tot *contemnitur*, in v. 39 *sed majus est crimen* tot *sed scelus est majus*.

24. Niet gezien. De ons aanbelangende nummers van 17 juli en 4 augustus 1827 ontbreken in de Antwerpse bibliotheken en in de Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Er wordt aan gerefereerd in het artikel in *De Godsdienstvriend*.

zelfde week laat, in Den Haag, Joachim Le Sage Ten Broek, een vurig Noordnederlands publicist, bekeerd tot het katholicisme, in zijn maandblad *De Godsdienstvriend* Buelens' gedicht zetten, vergezeld van een Nederlandse vertaling door Buelens' huisgenoot Gommaar De Belder²⁵. Op 20 juli 1827 oordeelt de raadkamer te Mechelen dat er geen grond is om Buelens te vervolgen. Diezelfde dag nog tekent substituut Maskens verzet aan tegen deze beslissing. Buelens zal te Antwerpen voor het hof van assisen moeten verschijnen krachtens een besluit van 20 april 1815 en een wet van 6 maart 1818, houdende vervolging van „ceux qui chercheraient à exciter du désordre ou une sédition en soulevant le peuple dans les rues et places publiques”²⁶; aan deze wet refereert Buelens met „condamnor veluti seditionis amans” in vers acht van ons gedicht. Op 30 juli kan Le Sage Ten Broek het ophefmakende nieuws nog net opnemen in het julinumnummer van *De Godsdienstvriend*²⁷. Op 4 augustus wordt Buelens' gedicht voor de derde maal gepubliceerd, opnieuw met een Nederlandse parafrase, nu in *De Postryder*²⁸. Kort daarop wordt het, insgelijks met Nederlandse versie en beschouwingen over de draagwijdte ervan, voor de vierde keer gedrukt, ditmaal in het te Antwerpen verschijnende blad *Catholijke Mengelschriften*, uitgegeven door Jan Baptist Heirstraeten²⁹. We vinden nog een vijfde uitgave, nu met Franse vertaling en recensie, in het Brusselse tijdschrift *L'Echo des vrais principes*³⁰. Deze herdrukken geven een idee van de opschudding die de zaak moet verwekt hebben. De katholieke bladen zijn geschokt en proberen alsnog Buelens' uitlatingen te vergoelijken. Buelens had het gehad over „Lutheri faex”, „'t gespuis van een Lu-

25. „Het Priesterfeest”, *De Godsdienstvriend*, 19 (Den Haag, 1827), 61-82. Voor De Belder consultere men C. De Clercq, *o.c.* (n. 7) en H. De Grootte, *o.c.* (n.7). De volgende episode uit Buelens' leven wordt ook vermeld door J.B. Van der Meulen, *Willem ingedrongen koning der Nederlanden (...)*, 2 (Brussel, 1839), pp. 115-116; 131-133; Ch. V. De Bavay, *Histoire de la Révolution belge de 1830* (Bruxelles, 1873), pp. 70-72; Ch. Terlinden, *Guillaume Ier roi des Pays-Bas et l'Eglise Catholique en Belgique (...)*, 2: *Le concordat (1826-1830)* (Bruxelles, 1906), p. 179; G.P.M. Knuvelde, *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde*, III (Den Bosch, 1973), p. 545; H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse gedachte* (Mens en Tijd), 1 (Antwerpen, 1970), p. 322 (zie ook pp. 154; 281; 303; 2, passim); V. De Buck, „Monseigneur De Ram recteur magnifique de l'Université catholique de Louvain”, *Etudes religieuses, historiques et littéraires*, n.s. 7 (1865), 165-191; 358-376; 421-442 (p. 178); J. Marchau, „De gebeurtenissen van 1830 te Mechelen”, *Handelingen van de Koninklijke kring van Mechelen*, 59 (1955), 128-153 (p. 132).

26. Ch. V. De Bavay, *o.c.* (n. 25), p. 63.

27. *O.c.* (n. 25).

28. Cf. supra, n. 25. het kan niet gaan om De Belders vertaling, want er wordt tegen gereageerd in de *Catholijke Mengelschriften* (zie volgende noot).

29. 3 (1827), nr. 2, 33-54 (volledig overgenomen uit *De Godsdienstvriend*). Over Heirstraeten handelt ook J. Verhelst, „De Antwerpse drukkerijen 1794-1914”, *De gulden passer*, 44 (1966), 8-217 (p. 102).

30. 2 (1827), 122-140 (vertaald naar het artikel in *De Godsdienstvriend*).

ther'', maar, zo stelde de commentator, „faex'' kan geïnterpreteerd worden als „de heffe der Lutherschen'' en zo enkel duiden op zeer weinige lutheranen, „zonder dat'' (ik citeer), „er iets beledigends voor brave, vreedzame Lutheranen, ja zelfs voor de massa der Lutherschen in gelegen is''³¹. En dan is er de uitdrukking „het kettersch juk, hetwelk de Belg niet kan verdragen''. Hier, zegt de commentator, is het kettersch juk niets anders dan het juk van Satan, van de ongelovigen; en als de eerwaarde wil dat onze roem herleeft in het martelaarschap, beduidt dat geenszins dat hij de opstand predikt tegen een protestants vorst. Martelaars zijn immers zij die met het geduld en de zachtmoedigheid der oude belijders nooit vergeten dat de Heer gezegd heeft: „Ziet, ik zende u als schapen in het midden der wolven'', enz. enz.³². Die argumenten hebben allicht weinig indruk gemaakt. Het is best mogelijk dat Buelens' vers in die periode nog in andere periodieken is gepubliceerd. De laatste, tot nader order zesde editie ervan stamt uit 1866, wanneer het bij een artikel over de Ram wordt opgenomen in de *Annuaire de l'Université catholique de Louvain*³³.

Maar laten we de chronologie van de gebeurtenissen weer openen. Op 23 augustus 1827 wordt de uitgever van *De Godsdienstvriend*, Le Sage Ten Broek, krachtens dezelfde wet als Buelens gevangen gezet; om gezondheidsredenen zal hij op 19 november al vrijkomen³⁴. Op 6 september verschijnt Jan-Baptist Buelens voor het Antwerpse Assisenhof. Hij wordt veroordeeld tot een jaar opsluiting in het tuchthuis van Sint-Bernards bij Hemiksem. Op 20 september 1827 worden zowel Gommaar De Belder, Buelens' vertaler, als Heirstraeten, drukker van de *Catholijke Mengelschriften*, door hetzelfde Assisenhof tot een gelijke strafmaat veroordeeld. Om ons onbekende redenen worden De Belder en Heirstraeten op 15 februari 1828 vrijgelaten³⁵; Le Sage Ten Broek is dan al drie maanden in vrijheid gesteld. Buelens is in deze zaak de enige die nog achter de tralies vertoeft. Zelfs 's dichters oude pennevijand Willems vindt dat ongehoord³⁶...

31. *De Godsdienstvriend*, o.c. p. 69.

32. *Ibid.*, pp. 71-73.

33. A.J. Namèche, „Décès de Mgr De Ram, recteur magnifique de l'université'', *Annuaire de l'université catholique de Louvain*, 30 (1866), 231-290 (pp. 285-287); ook als zelfstandige publikatie verschenen: *Eloge funèbre de Monseigneur P.F.X. De Ram* (...) par l'Abbé A.J. Namèche (...) (Louvain, 1866) (pp. 41-43).

34. Cf. J. Kleyntjens, „Broek (Joachim George le Sage ten)'', *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* (...), 6 (Leiden, 1924), koll. 207-209.

35. Cf. H. De Grootte, o.c. (n. 7).

36. Cf. M. Rooses (ed.), *Brieven van Jan Frans Willems* (...) (Gent, 1874), p. 63 (aan Jer. De Vries, 7 II 1828): „Wij zouden hier veel geruster leven, indien het gouvernement wat gematigder handelwijze met onze geestelijkheid aannam. (...) Ge weet, onze Antwerpsche rechtbank, heeft Buelens (dien roomschen priester, met wien ik eens heb geharreward) voor een

Dan belanden we bij de onmiddellijke aanleiding tot ons gedicht, dat gedateerd is op 28 februari 1828. Welnu, één week voordien, op 21 februari, richtte Buelens een petitie tot de Tweede Kamer; in het Archief van het Aartsbisdom te Mechelen vonden we toevallig een gedrukt exemplaar van die petitie terug³⁷; ze kan goed vergeleken worden met het gedicht, want handelt over het verbod om de eucharistie te vieren;

„Mais il existe une mesure hors de toute loi, contraire à mon devoir le plus saint et le plus intime; mesure qu'on voudrait faire passer pour un simple règlement de police, mais qui est vexatoire et inquisitoriale, parce que, contre l'esprit des lois et de toute législation pénale, elle ajoute cruellement à ma condamnation. Cette mesure dont je me plains, NN. SS., me prive depuis le jour de mon incarcération, depuis le 7 juillet de l'année dernière, de la faculté de dire la Sainte Messe (...). Condamné correctionnellement par la cour d'assises d'Anvers, pour quelques vers latins composés à l'occasion d'une première messe, je n'ai perdu aucun droit de citoyen ni de prêtre (...). Ce serait donc ici le lieu de prouver à Vos NN. PP. le précepte divin et ecclésiastique, garanti par la loi fondamentale, qui oblige tous les prêtres de célébrer quelquefois les saints mystères. Je le pourrais par de longues et nombreuses citations (...), mais j'affirme sans aucune crainte d'être démenti par personne que tous les théologiens et tous les canonistes catholiques, à quelqu' école d'ailleurs qu'ils appartiennent, sont d'accord sur ce point³⁸ (...)”

De petitie, die vergezeld wordt van een aantal getuigenissen over Buelens, verzameld tijdens de laatste dagen voor zijn veroordeling (hierbij onder andere een gunstig oordeel vanwege de Méan), leert ons ook dat Buelens een verzoekschrift tot de Hollandse vorst had gericht met de bede in Antwerpen zelf de rest van zijn strafmaat te mogen uitzitten en er de huiskapel te mogen gebruiken. Buelens beseftte wellicht dat aan zijn petitie geen gevolg zou worden gegeven. In de eerste petitie is sprake van een precedent, waarbij in 1827 een priester misbruik zou hebben gemaakt van de mogelijkheid om de mis te vieren³⁹. Bovendien bestaat er nog een journalistiek verslag van Buelens' vrijlating (6 september 1828); uit dit in *De Godsdienstvriend* opgenomen verslag citeren we enkele zinnen die de afwijzing staven:

ellendig Latijnsch vers crimineellijk verwezen tot een jaar gevangenis. Het sop was de koolen niet waard". Buelens heeft later geen milder houding jegens Willems aangenomen: zie b.v. *Den Antwerpenaer* van 21 juli 1830, p. 3, waar hij spotte met het „wereldwonder" Willems.

37. Los stuk. *Pétition de M. L'Abbé J.-B. Buelens Présentée à la seconde Chambre* (Bruxelles, 1828), 3pp. (de petitie werd hernomen in *L'Echo des vrais principes*, 3 (1828), 305-308 en ontbreekt in Devolderes bibliografie (o.c., n. 23)).

38. *Ibid.*, pp. 1-2.

39. *Ibid.*, p. 3. Het betreft misschien een fictief precedent; er worden geen namen of plaatsen genoemd.

„ANTWERPEN. De banden van den eerw. heer J.B. Buelens zijn dan 6en dezer geslaagd geworden. Zijn eerw. is, God zij geloofd!, zeer welvarend in ons midden teruggekeerd. Daags voor zijne verlossing werd de eerw. heer BUELENS door zijne medegevangenen en door de kinderen, in het correctiehuis van *St. Bernard*, op de aandoenlijkste wijze omhelsd en met gelukwenschingen overladen. (...) Op den dag zijner verlossing (6 september) — Buelens heeft zijn straf dus tot de laatste dag uitgezeten⁴⁰ — heeft de eerw. heer BUELENS, te *Hemixem*, een kwartier uurs van het correctiehuis gelegen, des morgens ten 6 uren, met veel aandoening, het H. Misoffer, voor de vergaderde dorpelingen, aan den almachtigen God (...) opgedragen. Een aanmerkelijk getal van kinderen en bejaarden heeft *ad perpetuam rei memoriam* de H. Communie uit zijne handen willen ontvangen⁴¹”.

Ten slotte wijst ook ons gedicht erop dat Buelens' verzoek werd afgewezen. Het centrale gedeelte, de verzen 33 tot 50, bestaat precies in een lange klacht omdat de priester verboden wordt de mis te celebreren. Het is wellicht in het besef dat een negatief antwoord zou volgen⁴² en dat de medebetrokkenen al vrij waren, dat onze elegie op zeer korte tijd tot stand is gekomen.

Buelens had geen *Gradus ad Parnassum* bij de hand, menen we. Hij begaat vrij banale prosodische fouten en vergist zich zowaar in zijn motto, „facit indignatio versus”, dat hij aan Horatius toeschrijft in plaats van aan Juvenalis. Vers vier hebben we niet tussen kruisjes geplaatst, hoewel de in de pentameter uiterst ongewone hiaat door onze dichter wellicht over het hoofd werd gezien. In vers vijf is „ac”

40. Le Sage Ten Broek had op 21 IX 1828 geïnformeerd bij Buelens' vriend Petrus Visschers of Buelens al vrij was: cf. P. Visschers, *Brieven, herinneringen, en gelegenheids-stukjes* (Antwerpen, 1856), p. 17: „ik maak me zeer ongerust over onzen vriend N. UEerw. schreef mij, omtrent drie weken geleden, dat zijn Eerw. den 6 dezer maand zou vrij komen. Na dien tijd zie ik dagelijks met ongeduld het bericht des wegens te gemoet, en laat alle dagbladen doorzoeken, maar bespeur niets daar over. Hoe is dit? hapert er iets aan, wees toch zoo goed en meld mij zoo spoedig mogelijk wat de reden van dit stilzwijgen is”. Le Sage Ten Broeks vriendschapsgevoelens voor Buelens worden geconfirmeerd door een brief van zijn vriend Josué Witz (19 VI 1849) aan P. Visschers (na de dood van Le Sage): „Wijlen de Heer Le Sage sprak immer met zeer veel respect van zijne oude, en hooggeachte Belgische Vrienden: — Visschers, Buelens, Andriesen en verscheidene anderen (...)” (Archief en Museum voor het Vlaams Cultuurleven, V 632, correspondentie van Visschers, origineel ingelast tussen pp. 185-186).

41. *De Godsdienstvriend*, 21 (1828), 192-193.

42. In het Archief en Museum voor het Vlaams Cultuurleven wordt een *Rapport de la pétition n° 315b* bewaard, gedateerd 26 III 1828. Na een parafrase van de bedenkingen en vragen van Buelens lezen we hier: „Considérant d'un côté, qu'il n'entre pas dans les attributions de la Chambre, d'examiner si la peine, que subit le pétitionnaire, est justement appliquée ou non, parceque (sic) cette matière appartient exclusivement au pouvoir judiciaire. Mais considérant de l'autre côté (sic), que le mode de l'exécution des peines prononcées par les tribunaux et notamment des dispositions sur le mode à subir la peine de l'emprisonnement, sont des objets, qui ont du rapport à une matière sur laquelle vous aurez à délibérer. Votre commission des pétitions N. et P. S. a l'honneur de vous proposer d'ordonner le dépôt au greffe”.

waarvan de lengte niet vastligt, erg onelegant: „atque” lag er zo voor het grijpen; ook de verkorting van de eerste lettergreep in „lubricos” is zwak. In vers 47 gebruikt Buelens „crimen” prosodisch correct, in het daaropvolgende vers verkeerd. In vers 29 scandeert hij „sceleratus” correct, in vers 25 denkt hij dat de eerste lettergreep van die stam lang is; „pendisse” in vers 61 hebben we niet tussen kruisen geplaatst, hoewel het waarschijnlijk een lapsus betreft; maar bij latere dichters komen vormen als „pendissem” en „penderint” voor. In vers 69 citeert hij foutief uit zijn vorige gedicht, zodat het vers metrisch defectief wordt⁴³... Als ons vermoeden klopt en Buelens hier gejaagd en zonder werkinstrumenten bij de hand geschreven heeft, dan legt de elegie zonder twijfel getuigenis af van zijn parate kennis en van zijn bezonken lectuur. Het blijken vooral de grote dichters te zijn die hun sporen hebben nagelaten in Buelens' woordverbindingen, Vergilius en Horatius; andere „iuncturae” horen tot het gemeengoed van de Latijnse poëzie, zoals „virginis artus” in vers 17 of „praecordia ferro” in vers 21. Maar toch is één klassiek dichter bij uitstek aanwezig in dit gedicht, de enige wiens naam wordt vermeld, „Nasoni” (v.4): Ovidius. In het licht van wat Buelens overkomen is en van de geschiedenis van de neolatijnse letterkunde verbaast dat niet. Steeds weer hebben verbannen, c.q. opgesloten dichters zich met Ovidius geïdentificeerd. Wie vers 3 leest herinnert zich meteen het beroemde vers uit de *Amores*: „multa diuque tuli: vitiis patientia victa est”; vers 47 is haast volledig overgenomen uit de *Heroides*: „ars fit ubi a teneris crimem condiscitur amnis”... Significanter lijken ons evenwel de bewerkingen van Ovidiaanse passages, waarbij heel de context van het model mee doorklinkt. Wie bijvoorbeeld verzen 37-38 leest („Haec ego dum cogito maerenti ac mente revolvo, / labitur ex oculis plurima gutta meis”) wordt meegetroond naar Ovidius' afscheid van Rome: „Cum repeto noctem qua tot mihi cara reliqui, / labitur ex oculis nunc quoque gutta meis”. En als het gruwzame gevangenisvolk in verzen 27-30 ter sprake komt, klinkt meteen de neerwaartse beweging van de tijdperken uit het eerste boek van de *Metamorphoses* mee door: „De duro est ultima <sc. aetas> ferro; / protinus irrupit venae peioris in aevum / omne nefas; fugere pudor verumque fidesque, / in quorum subiere locum fraudesque dolique, / insidiaeque et vis et amor sceleratus habendi”. Zo is ook vers 59 een letterlijke ontleening aan Ovidius' *Amores* 3, 11, hetzelfde gedicht waarin „vitiis patientia victa est” voorkomt, en roept het de sombere stemming van dat gedicht van Ovidius voor de ogen⁴⁴. Overigens doen bepaalde retorische technieken ook aan

43. Vgl. *Votum*, v. 5: *In Christi exitium conjurat turba nefanda*.

44. Cf. supra, toelichtingen bij de tekst.

Ovidius denken, zoals de retorische vragen, de adynata van verzen 53-54, de lange opsomming der verzen 13-24, waarin een indrukwekkende rij ana- en epiforen 's dichters verontwaardiging in de verf zet; het betreft stijlmiddelen waarmee de lezer van de *Tristia* en de *Epistulae ex Ponto* vertrouwd is.

„Ce n'est pas pour me plaindre d'aucune loi existante que je m'adresse à Vos Noble Puissances: mon sort en général, et le traitement que j'éprouve, n'ont rien que je ne puisse supporter sans murmures⁴⁵”: zo lezen we in Buelens' petitie⁴⁵. Hier klinkt een ander geluid op: het gedicht vangt aan met een beschrijving van de veelsoortige ellende die de priester „au milieu des voleurs et des escrocs⁴⁶” ondergaat. De bedoeling hiervan is ongetwijfeld geweest de weigering om de mis te vieren nog scherper te doen uitkomen; ze is hier een „supra summum adiectio”. Hoe dit ook zij, dit verbot heeft een averechts effect gesorteerd. Buelens schaarft zich resoluut achter de verzen die hij in zijn gewraakte *Votum* voor Petrus De Ram had gedeclameerd, ja, hij herneemt ze haast letterlijk in dit gedicht. Trouw aan zijn herhaaldelijk geuite voornemen heeft Buelens inderdaad zijn strijd tegen de calvinistische overheerser voortgezet na zijn vrijlating. Zijn oppositie werd zelfs heviger: hij ging rond met petitionnementen en leidde het anti-Hollandse blad *De Antwerpenaar*⁴⁷. In dat verband lijkt het logisch dat hij het Latijn ruilde voor het Nederlands. Hij zal zelf ook gevoeld hebben dat hij over een beperkt talent beschikte in de Latijnse versificatie. Met uitzondering van een kort gedicht dat haast als een cento kan worden bestempeld⁴⁸, vinden we na 1828 geen Latijnse verzen meer van hem, ofschoon hij nog veertig jaar heeft mogen werken; hij overleed na een langdurige ziekte te Antwerpen op 17 januari 1868.

Aangezien deze laatste levensfase buiten ons betoog valt, rest ons nog enkel de vraag te stellen hoe het handschrift in het Plantinmuseum terecht is gekomen. Hierover kunnen we enkel een hypothese formuleren. Dichter Buelens was bevriend met een Antwerps priester, Peter Visschers, een van die erudiete pastoors op wier gedetailleerde geschiedvorsingen men nog altijd kan vertrouwen⁴⁹. Visschers was zelf een latinist, heeft zelfs een aantal Latijnse gedichten als brochure gepubliceerd⁵⁰. Hij onderhield betrekkingen met

45. *O.c.* (n. 37), p. 1.

46. Ch. Terlinden, *o.c.* (n. 25), p. 180. Zie ook D. Slecckx, *Beschrijving der provincie* (Antwerpen, 1852), pp. 100-101.

47. Voor de latere periode van Buelens' activiteit consultere men de in noot 7 vermelde werken en R. Merycy, „De Antwerpse pers onder het „Vereenigd Koninkrijk”, *De Gulden Passer*, 23 (1945), 81-125.

48. Cf. *infra*, appendix.

49. Cf. *supra*, noot 40.

50. B.v. *Reverendo Domino Theodoro Ludovico Bosmans, Primitias celebranti, in eccl. succurs. de Rymenam, sub invocatione Sancti Martini. 26 januarii 1842* (Mechelen, 1842; exem-

Hendrik-Peter Verdussen, één van de laatste telgen van het beroemde Antwerpse drukkersgeslacht; Verdussen was erg geïnteresseerd in modern Latijn en vervaardigde zelf heel wat Latijnse inscripties. Het zou ons niet verbazen mocht Buelens' gedicht via Visschers in Verdussens handen zijn terechtgekomen. En een deel van Verdussens privé-archief werd door het Plantin-museum verworven⁵¹...

Buelens' minstens zesmaal gedrukte *Votum* en de hier voorgestelde elegie zijn geen unica in de negentiende eeuw. Op bescheiden schaal bloeide bij ons nog de Latijnse poëzie, sloot ze vaak nog enigszins bij het culturele leven aan. Alleen is ze vandaag vergeten, onbekend, ononderzocht. Het is hier niet de plaats om al die dichters op te sommen. We willen ons beperken tot een anekdote die, hoe weinig belangrijk ook, toch weer illustreert dat de Latijnse Muze niet weg te denken was uit het gewone leven. In 1827 (hetzelfde jaar, waarin Buelens zijn oud-leerling huldigde) smeedde men in Antwerpen plannen om een monument op te richten ter ere van Rubens, wiens tweehonderdvijftigste geboortedag men zou vieren. Op de Groenplaats werd een maquette tentoongesteld van het gedenkteken. De Antwerpenaren vonden het gewrocht weinig zaaks. Op een ochtend stelde men vast dat bij de maquette — in de traditie van de paskwilen — een spotschrift was opgehangen, waarvan de tekst luidde:

Immortalis eram fama super astra relatus.

+ Pro dolor! Iam mortis +⁵² sub dicione locor!

O cives cives⁵³, si vobis cura supersit
nostrî, ingratum surripietis opus!

Het is Rubens zelf die spreekt:

„Onsterfelijk was mijn roem die me tot boven 't uitspannel verhief, maar ach, nu plaatst men me onder het gezag van de dood. Burgers, burgers, als gij nog enige bezorgdheid om mij tonen kunt, zult ge dit werkstuk, een kwelling voor het oog, verwijderen”⁵⁴.

Het werkstuk werd effectief verwijderd, de plannen in de lade opgeborgen. Een standbeeld van Rubens is er wel gekomen op de Groenplaats, in 1840, bij de tweehonderdste verjaardag van zijn dood. Conscience heeft toen de gelegenheidsrede uitgesproken in Nederlandse volzinnen die zo naar het Latijn zouden kunnen vertaald

plaar in de bibliotheek van de UCL en luxueus gedrukt exemplaar in het Archief van het Aartsbisdom te Mechelen).

51. Cf. *Lijkrede over den achtbaren en geleerden heer Hendrik Peeter Verdussen, overleden te Antwerpen den 4ⁿ Mey 1857, met aanteekeningen*, door P. Visschers, Priester (Antwerpen, 1857); L. Le Clercq, *Les Verdussen imprimeurs-libraires et bibliophiles anversois* (Louvain, 1933), pp. 81-84; R. Baetens, „Verdussen, Hendrik Peter”, in *Nationaal biografisch Woordenboek*, 12 (Brussel, 1987), koll. 775-776.

52. Wellicht moet men hier *hinc* lezen in plaats van *iam*.

53. Cf. Hor. *epist.* 1,1,53.

54. Cf. N., „Rubensviering in 1827”, *Antwerpsch Archievenblad*, II, 2 (1927), 159-160.

worden⁵⁵. En onder Rubens' beeld kwam een Latijnse inscriptie, vervaardigd door Hendrik-Peter Verdussen en door Norbert Cornelissen, Latijns gelegenheidsdichter⁵⁶.

Latijnse verzen die een man gevangenisstraf kosten, Latijnse verzen die een openbaar kunstwerk naar de prullemand verwijzen: een groot en een klein fait-divers, die beide op het prestige van Romes taal wijzen. Dit prestige wordt geconfirmeerd door een Nederlands studentenlied, dat in die periode door Petrus de Voght, leraar aan het Klein-Seminarie te Mechelen werd geschreven en dat voor de huidige classicus misschien wat ironisch klinkt:

Latijn, zie! Dat 's alles! Kaeuw het maer
 een jaerken zes of zeven,
 en, jongen, dan is uw baentjen klaer,
 dan zijt ge mijnheer voor uw leven.
 Men steekt er zijn kindsgedeelt wel in:
 maer 't woekert schoon per-centen;
 en kanskens naer zin, genéér en gewin
 staen vast en verpast voor studenten⁵⁷.

Appendices

1. OVERIGE LATIJNSE GEDICHTEN VAN JAN BAPTIST BUELENS

a. *Phil.-Adr. Van Honsem sacras primitias Deo Opt. Max. offerenti in Divi Jacobi Antverpiae 21 Decembris 1824. Votum* (Antwerpen, G. Van Merlen, 1824)

Vivat laeta dies qua tandem, care Philippe,
 fas tibi contigerit sacrificare Deo!
 Sacrificas, celebras, nutris, custodis et arces
 aeterno, verbum, pectora, ovile, lupos.
 Esto sacer populo dux iura sacrata docendo:
 praebe iter erranti dosque sacrata mane.
 Solare afflictos, miseris succurre, superbos
 protere; sic cunctis omnia factus eris.
 Pelle lupum rabidum vestrum dum vexat ovile

55. Cf. *Bekroonde stukken door de Antwerpsche Rederijkkamer de Olijftak. Ter gelegenheid van de plegtige inhuldiging van het standbeeld van P.P. Rubens den 15 augustus 1840* (Antwerpen, 1840), pp. 53-58.

56. Cf. *Lijkrede, o.c.* (n. 51), pp. 31-39. N.E. Cornelissen (1769-1849) heeft een tiental Latijnse gedichten gepubliceerd. Zie over hem b.v. L. Hymans, „Norbert Cornelissen”, *Messenger des sciences historiques*, (1882), 37-73.

57. Cf. J. Muyllderms, „Leven en Werken van Petrus Frans De Voght, leeraar in 't klein seminarie te Mechelen (1810-1895)”, *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde*, (1910), 685-696 (p. 680).

et pedi (*sic*) intrepidus iura vetusta tene.
 Non est quod titubes capiti dum dira minatur
 consclerata cohors: sperne timere malos.
 Vestigiis cupio insistas, mi care, LEONIS:
 insigne exemplum dux gregis, ecce, dedit.
 Perversis numquam cedent Capitolia turbis
 nec feret haereticum libera Roma iugum.
 Gloria nostra brevi surget vigilante LEONE:
 perpetuus custos Urbis et orbis erit.

D.D.

J.B. BUELENS, R.C.P.

*b. Petro Francisco Xaverio De Ram solemnnes sacras primitias Deo
 Optimo Maximo offerenti, in D. Joannis Baptistae ad S. Gum-
 marum
 Lyrae Kal. Maji Votum (s.l., 1827)*

Salve, Romanae miles generose phalangis,
 in quo dux ponit spemque fidemque suam.
 Luget cana fides, circumdata mille periclis;
 victa iacet pietas, iura sacrata gemunt.
 In Christi exitium conjurat turba nefanda:
 Calvinii soboles impia bella movet.
 Lutheri infremuit faex, seditiosa propago,
 surgere dum proavis diruta templa videt.
 Auxit et illorum diras malesuada cohortes
 lapsa Orco impietas, foeda cruore patrum.
 Coniungunt dextras ut, religione fugata,
 subiciant populos seditione iugo.
 O insensatos! Quae vos delusit imago!
 Mole ruet propria daemonis illud opus.
 Undique consurgunt circum Capitolia fortes
 athletae fidei, vindicis arma Dei.
 Prospiciunt, pandunt, funestis viribus orbant
 insidias, fraudes, scripta dolosa nimis.
 Vestrum aurum, exuviae Plebis, despicitur illis,
 ergastlum et manicas, arma pudenda metus,
 non curant: omnes potius morientur ad unum,
 martyrio ut surgat gloria nostra brevi.
 Horum de lecto es numero, dulcissime rerum,
 celsa et Tarpeia rupe agis excubias;
 unde manu occulta telorum spicula in hostes
 continuo vibras, orbis et Urbis amans.
 O dilecte Deo! Nimium tu dignus amore

es nostro, qui nos proelia sacra doces.
 Stare doces cunctos pro religione parentum,
 fortiter et teneant iura vetusta mones.
 Recte: desidia est perversis cedere sectis:
 haereticum nescit Belga subire iugum.
 Roma ipsi fidei norma est portusque salutis
 atque *ultra montes* lumina fixa tenet.
 Quidque (*sic*) Leo magnus damnat pede calcat ovanti
 Belga tenax fidei, et dogmata falsa fugit.
 Perge ut coepisti, Francisce, dolumque timeto
 hostis, nam scelus est nolle timere malos.
 Sed maius (*sic*) est crimen turmae aspirare scelestae:
 est noxa aeternis digna luenda focus.
 Si impia colluvies cruces minitetur et ignes,
 non est quod timeas; suspice! Numen adest.
 Gloria nostra brevi surget vigilante Leone:
 perpetuus custos Urbis et orbis erit.
 Haec mea sunt placido quae pectore vota resolvi;
 IVstaqVe IVCVnDV's peCtora neCtat aMor.

D.D.

J.B. Buelens R.C.P.

Nederlandse vertaling door De Belder (*Catholyke Mengelschriften*,
 3 (1827), 2, 36-38)

AEN

PETRUS FRANCISCUS XAVERIUS DE RAM,
 ter gelegenheyd
 dat hy het hoogheylig offer Gode plegtig,
 en voór het eerste opdroeg, in de kerk van den
 heyligen Joannes den Dooper, te St. Gummaer
 Lier, 1 Mey.

Zyt gegroet, edelmoedige Kampvegter der roomsche keurbende,
 op wien ons opperhoofd zyne verwagting en zyn vertrouwen vestigt.
 Van duyzende gevaeren omringt, treurt het aloud Geloof;
 De godsvrugt ligt verslagen; de geheyligde regten storten klagten uyt.
 Eene verfoeyelyke bende heéft tot den ondergang van Christus sa-
 mengespannen.

Kalvijns nakroost verwekt heyllooze krygen.
 Het luthers schuym, dat weérspannig geslagt, tiert
 om dat het tempelen ziet opryzen, die onze vaderen ontroofd en ten
 gronde geslagt zyn.
 Een ander gedrogt, dat uyt den hel ontstaen, niet dan boosheyd
 ademt, en met onzer vaderen bloed besmeurd is.

Zy bieden elkander de hand om, na den Godsdienst verdreven te hebben,
 de volken door weerspanningheyd onder het juk te brengen.
 O gy onzinnigen! welk een denkbeeld heeft u bedwelmd?
 Het werk van Satan zal onder zynen eygen last bezwyken.
 Van alle zyden staen rondom het kapitoel dappere stryders des alouden geloofs op, die als het waere de wapenen zyn van den wreken-den God.
 Zy voòrzien, en openbaren uwe strikken, listen en maer al te bedriegelyke schriften.
 En benemen u op deze wys uwe verderfelyke kragten.
 Uw goud, het volk ontroofd, word doòr hen veragt,
 zy agten uwe kerkers en boeyen, die schandelyke vrees aenjagende wapenen, niet.
 Zy allen willen liever sterven, op dat onzen roem binnen kort doòr het martelaerschap herbloeye.
 Tot het uytgelezen getal van dezen behoort gy, vriend van myn hert.
 Gy, die van nu af reeds, op de verhevene Tarpejische rots de wacht houd;
 van waer gy met eene onzichtbaere hand pylen op den vyand afslingert, gy beminnaer der wereld en der wereldstad (*urbis et orbis*).
 O gy geliefde Gods! gy zyt onze liefde overweêrdig, gy die zoo heylige stryden leert.
 Gy leert ons allen dapper pal te staen voòr den Godsdienst der Vadersen.
 En wekt ons op om ons aen de oude regten te houden.
 Regt zoo: het is lafhertigheyd voòr bedorvene sekten te wyken: den Belg kan het kettersche juk niet dragen.
 Rome is voòr hem den regel des geloof, en de haven des heyls.
 En steeds blyven zyne oogen op de overzyde der bergen gevestigd.
 Al wat den grooten Leo domt, treed de aen zyn geloof gehegten Belg met eenen zegevierenden voet.
 En hy vlugt de valsche leerstellingen.
 Vaer dan voort, Franciscus, gelyk gy begonnen hebt, en vrees immer 's vyands listen;
 want het is reeds eene misdaed, de kwaeden niet te willen vreezen.
 Maer het is eene grootere misdaed, den misdaedigen hoop toe te juygen.
 Dit een wanbedryf der eeuwige vlammen weêrdig.
 Schoon den goddeloozen hoop met vuer en zweêrd drygt,
 hebt gy geen reden om te vreezen, hef uw hoofd omhoog: God is naby.
 Weldra zal onder Leo's waekzaeme oog onzen roem herleven.
 Hy zal steeds den bewaeker der wereld en der wereldstad (*urbis et orbis*) blyven.

Deze zyn myne heylwenschen, die uyt een vredelievend hert voortkomen;
dat eene aengenaeme liefde-band regtzinnige herten verblinde.

c. *Ad amicum nostrum Egidium Ketelaars, Scabinum Civit. Mechelin. etc.* (in: *Ter gedagtenisse van den zeer eerweêrden en zeer geleerden heer Joannes Henricus Bosmans, Aertsdiaken van het Metropolitaeen Kapittel van Mechelen, Aertspriester van der zelve Distrikt, Oud-Pastoor van Putte, Superior van het Kleyn Seminarie van Mechelen, enz. enz. (gebooren te Wilselen by Leuven, 17 8ber 1795) in den Heer, Te Mechelen, ontslapen 11 augustus 1859* (Antwerpen, Slaets, 1859), p. 8)

Desine Bosmanni lacrimis urgere sepulcrum; (cf. Prop. 4,11,1!)
complevit vitae cursum, sudavit et alsit (cf. Hor. *ars* 413)
numinis ad laudem, Christi et certamina gessit:
tantis iam meritis fulget caelestibus aulis. (cf. Ov. *fast.* 1,139)

Antverpiae, 15 Augusti 1859

2. BIJDRAGE TOT DE BIBLIOGRAFIE VAN JAN-BAPTIST BUELENS

We sommen hier, in chronologische volgorde, de zelfstandige publikaties op van Jan-Baptist Buelens die niet in Devolders *Bibliografie* (o.c. n. 23), in Bols' artikel (o.c., n. 7), in Frederiks en Van den Branden (o.c., n. 7), in De Potters *Vlaamsche Bibliographie* (o.c., n. 7) of in de *Bibliographie Nationale. Dictionnaire des écrivains belges et catalogue de leurs publications*, 4 vols. (Bruxelles, 1886-1910 = Nendeln, 1974) zijn opgenomen. We vermelden telkens een bewaarplaats.

Afkortingen: AMVC = Antwerpen, Archief en Museum voor het Vlaams Cultuurleven;
SBA = Antwerpen, Stadsbibliotheek;
AAM = Mechelen, Archief van het Aartsbisdom.

1. Aen de maegdelyken-staet-minnende joufvrouw Maria-Elisabetha Rotiers, met het doen van haere beloftens op het Groot-Begyn-Hof te Mechelen den XII. van wyn-maend M.D.CCC.XIX (Mechelen, 1819). 7 pp. SBA.
2. Aen den zeer eerweerden heer Joannes-Henricus Bosmans, opdraegende de eerste onbloedige offerande (...) te Kleyn-Wilsel (Mechelen, 1819). 8 pp. SBA.
3. Aen den zeer eerweerden heer Joannes-Baptista Goens, de eerste onbloedige offerande (...) opdraegende te Uccle (Mechelen, 1820). 7 pp. SBA.

4. Votum Petro Francisco Xaverio De Ram solemnes sacras primitias Deo Optimo Maximo offerenti, in D. Joannis Baptistae ad S. Gummarum Lyrae Kal. Maji (s.l., 1827). 6 pp. AAM.
5. Pétition de M. L'Abbé J.-B. Buelens, Présentée à la seconde Chambre (Brussel, 1828), 4 pp. AAM.
6. Zegenwensch aen Joufvrouw Lucia Theresia Maria Caers, doende haere eerste communie (Antwerpen, 1836). 1 p. SBA.
7. De dankbaere ziel zugtende op het graf van haeren getrouwen herder, den zeer eerw. heer Mathias Josephus Eliaerts, in leven Pastor der parochiaele kerk van den H. Augustinus, binnen Antwerpen. Overleden den XXII January MDCCCXLIII (Antwerpen, 1843). AMVC
8. Aen de zedige en eerbaere jonkvrouw Maria Angelina Sophia Dymphna Key-Adriaensen en welagtbaeren jongen heer Gustaaf Adolf Maria Van Kerckhove, bij het houden hunner bruyloftsfeest (Antwerpen, 1853). 7 pp. SBA.